

Natuur.oriolus

België-Belgique
P.B.
Antwerpen X
3/1485

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORNITHOLOGIE | ERK. P706369 | JULI-AUGUSTUS-SEPTEMBER 2014 | JG 80 | NR 3
NATUURPUNT | COXIESTRAAT 11 | B-2800 MECHELEN

natuurpunt
Studie

Wespendieventrek
augustus-september 2013

83

Zeldzame vogels in België
in 2012

91

Inleiding op determinatie
zangvogels

104

Recordaantallen Wespddieven over de Lage Landen in augustus-september 2013

Emmanuel Desmet & Wouter Vansteelant

Op 25 en 26 augustus 2013 trok over de Lage Landen een tot dan ongeziene golf van Wespddieven *Pernis apivorus* door samen met honderden Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* en Ooievaars *Ciconia ciconia* en tientallen Visarenden *Pandion haliaetus* en Zwarte Ooievaars *Ciconia nigra*.

Op 25 augustus was het feest aan de Eltenberg in het oosten van Nederland waar na de middag 471 Wespddieven geteld werden. De volgende dag telden vogelkijkers aan de Majoor in Koningsbosch (NL) 575 ex. De trektellers aan Belgische zijde kregen die dag nog mooiere aantallen te zien: over de Bichterweerd trokken 746 ex. door en over de Bezinkingsputten in Tienen (VB) 618 ex.

Uit het niets, zo leek het, want op het eerste zicht waren er weinig voortekenen voor deze vloedgolf roofvogels en ooievaars zo vroeg op terugtrek. Op 6 september volgde een tweede nog grotere golf met maxima tot 1079 ex. over Harzé (Lg). In Vlaanderen en Nederland werd echter nauwelijks iets van deze tweede golf opgemerkt die, in tegenstelling tot die van augustus, wel aangekondigd was na de doortrek van 4152 Wespddieven over Falsterbo op 3 september. In dit artikel belichten we de oorzaken van deze opmerkelijke Wespddieventrek die door sommige trektellers als "waanzinnig" werd omschreven.

Wespddieven *Pernis apivorus* op thermiek. 26 augustus 2013. Patersgronden, Valkenswaard (Noord-Brabant, NL). (Foto: Jeroen Stevens)

Vroege trek golf

Wespendieven uit Noord- en West-Europa verlaten traditioneel hun broedgebieden tussen half augustus en half september en overwinteren dicht bij de kust in bosrijke regio's van West-Afrika tussen 10° NB en 20° ZB (Cramp & Simons 1980). Gemiddeld wordt 33% van de in Vlaanderen doortrekkende Wespendieven gezien in de derde decade van augustus, voor de eerste decade van september is dat 23% (Peeters 2007).

Adulten vertrekken gemiddeld 2 à 3 weken vroeger dan juvenielen (Hake *et al.* 2003). De gemiddelde doortrekdatum in Falsterbo is voor adulten 27 augustus en voor juvenielen 11 september (Kjellen 1992). Afhankelijk van het broedsucces blijven adulte Wespendieven al dan niet wat langer in het broedgebied. Individuele Wespendieven die nog tijdens de zomer als trekvogel te boek staan, zouden in veel gevallen foeragerende of zwervende Wespendieven kunnen zijn (van Manen & van Diermen 2010). Onderzoek met GPS-dataloggers op de rug van de Wespendieven, verder in het artikel GPS-rugzakjes genoemd, toonde aan dat vogels met jongen zich tot enkele tientallen kilometers buiten het broedterritorium kunnen verplaatsen op zoek naar voedsel en dat vooral vrouwelijke Wespendieven deze opvallende vluchten ondernemen (van Manen *et al.* 2012). Zowel mannelijke als vrouwelijke Wespendieven zien zich genoodzaakt steeds verder van het nest naar voedsel te zoeken naarmate er minder wespennesten beschikbaar zijn (van Manen 2012). Vrouwelijke Wespendieven ondernemen na het mislukken van het broedsel of na het uitvliegen van de jongen, wel vaker grote zwerftochten (zie Fig. 1), mogelijk om alternatieve broedgebieden te verkennen. Zelfs als er jongen zijn, verlaat het vrouwtje in veel gevallen al zo'n twee weken eerder dan het mannetje het nest (bv. UvA-BiTS Highlight en pers. med. Jan van Diermen). Toch mogen we aannemen dat Wespendieven die zich in augustus zuidwaarts bewegen op trek zijn. Wespendieven met GPS-rugzakjes die er niet in slaagden te broeden of die te lijden hadden onder nestpredatie, trokken in sommige gevallen al voor 15 augustus weg uit Nederland. Een vroege doortrek van Wespendieven kan dus duiden op een slecht broedseizoen.

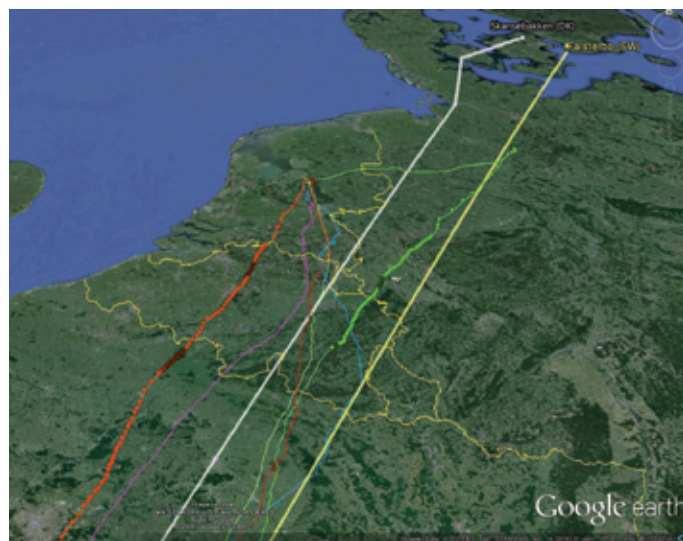
Op diverse telposten in Europa werden tijdens de najaarstrek van 2013 al vrij vroeg hoge aantallen Wespendieven genoteerd, bv. in Skansebakken (DK) op 23 en 24 augustus respectievelijk 455 en 236 ex. (www.dofbasen.dk). Op Malta werden opvallend minder juveniele Wespendieven waargenomen door de vrijwilligers van BirdLife (med. Ole Friis Larsen) en op de Tjechische telpost Holýšov viel de topdag voor een eerder zwak Wespendievenjaar al op 17 augustus (beste dag ooit daar was 31 augustus 2010). Ook ten oosten van de Zwarte Zee, in Batumi (Georgië), werden vanaf 20 augustus al opmerkelijke aantallen doortrekkende Wespendieven genoteerd

Wespendieven *Pernis apivorus* op thermiek. 26 augustus 2013. Rutten (L) (Foto Carine Richerzhagen)

(www.trektellen.nl). Ondanks deze relatief vroege waarnemingen van opmerkelijke aantallen Wespendieven kwam de bulk van de Wespendieven uit Scandinavië niet vroeger dan normaal, met piektrek op 3 september in Falsterbo. Concreet cijfermateriaal over het broedseizoen 2013 voor Wespendieven uit Scandinavië is er (nog) niet, maar vogelkijkers in Zweden meldden toch minder juveniele vogels in dat najaar dan gemiddeld (med. Klaus Malling Olsen). Het broedsucces van Wespendief was eerder laag in bepaalde Nederlandse gebieden, maar er kunnen belangrijke regionale verschillen optreden. Zo werd in de Belgische Zuiderkempen en het Hageland dan weer een recordaantal nesten gemeld (H. Berghmans, www.natuurbericht.be).

Europa kende in 2013 een erg koud voorjaar dat lang aansleepte, zoals uitvoerig werd beschreven in het lentenummer van *Natuur.oriolus* (Herremans 2014, Devos *et al.* 2014, Raymaekers 2014). Dit zorgde voor een slecht jaar voor insecten met een vroege fenologie en bijgevolg een zwak broedseizoen voor tal van insecteneters. Een late start van het voorjaar kan vooral nadelige gevolgen hebben in Noord-Europa, waar het broedseizoen sowieso al een stuk korter is. Dit doet vermoeden dat vooral uit de Scandinavische populatie mogelijk veel Wespendieven vroeg aan de terugtrek begonnen en er daardoor al bijzonder vroeg hoge aantallen boven de Lage Landen werden opgetekend. Wespendieven komen echter niet zomaar in grote getale boven de Lage Landen, ook niet tijdens piektrek, dus zelfs een vroege trek golf kan nog niet verklaren waarom dat in 2013 wel het geval was.

Figuur 1. Trekbanen van Wespendieven *Pernis apivorus* boven de Lage Landen.

Rechte lijnen tonen de kortste weg voor Wespendieven vanuit Falsterbo en het meest westelijke traject doorheen Denemarken naar Gibraltar. Onder normale omstandigheden scheren Wespendieven uit Scandinavië vermoedelijk net ten zuidoosten langs Vlaanderen en komen ze eerder in Luik en Luxemburg boven Belgische bodem.

GPS-routes van Wespendieven uit de Veluwe in augustus 2013 tonen dat deze vogels makkelijk een stuk westelijker boven Vlaanderen kunnen doortrekken. Zes vogels zijn getoond als gekleurde lijnen, waarvan twee met GPS-locaties voor vogels die samen met de grote golf Wespendieven van 25 en 26 augustus België passeerden. V599 (oranje) verlaat op 25 augustus het nest en haar mannetje M600 (rood) op 29 augustus. V857 (helgroen) verlaat op 18 augustus reeds het broedgebied en verblijft tot 26 augustus in Duitsland, alvorens daar weg te trekken. Haar mannetje M859 (gifgroen) verlaat pas op 31 augustus Nederlandse bodem. Twee overige vrouwtjes, V6053 (blauw) en V184 (paars) vertrekken respectievelijk op 17 en 19 augustus richting Afrika. Koppel M600-V599, koppel M859-V857 en vrouwtje V6053 hadden allen jongen op het moment van vertrek, wat niet ongewoon is (pers. med. Jan van Diermen, Stichting Boomtop). De vertrekdatum van de vrouwtjes lag in 2013 iets vroeger dan gemiddeld voor vrouwtjes met jongen (gem. 20 augustus, n=11 tussen 2008-2012), maar niet zo vroeg als bij het mislukken van het broedsel (gem. 14 augustus, n=5 tussen 2008-2012). (kaart geproduceerd op basis van GPS-gegevens UvA-BiTS, met toestemming van Willem Bouten en Jan van Diermen, <http://www.uva-bits.nl/species/honey-buzzard/>).

Aanvoer uit Scandinavië?

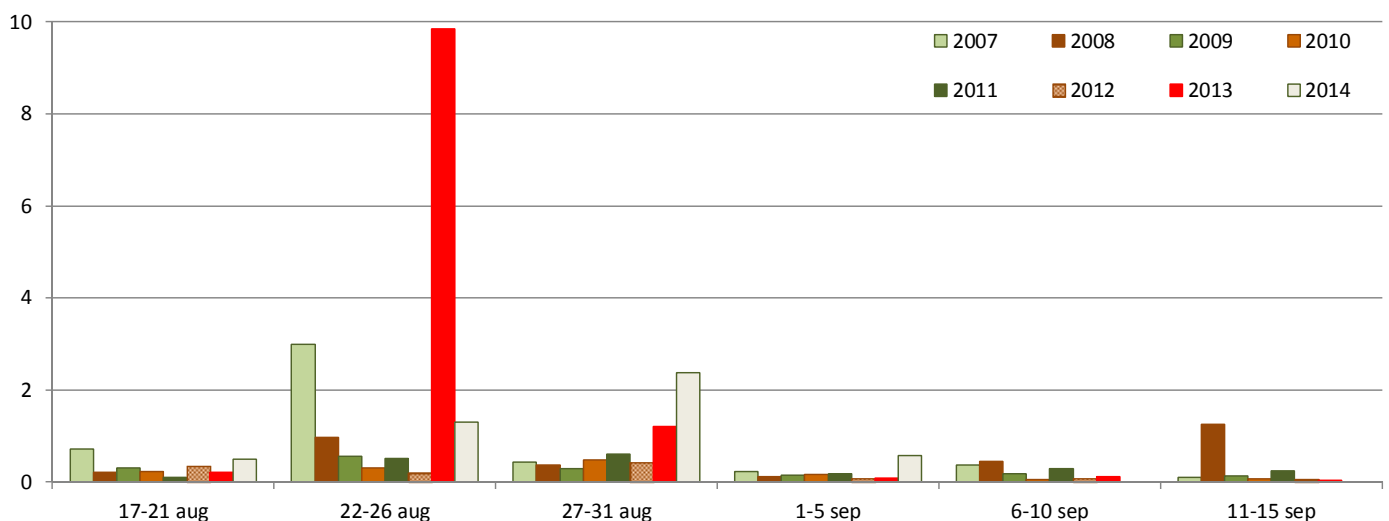
Hoewel de aantallen van 2013 uitzonderlijk zijn, trokken in het verleden wel meerdere trekgolven van Wespendienven over Nederland en Vlaanderen. Zo werden op 4 september 2002 in Budel-Dorplein in Zuidoost-Nederland op amper drie kwartier tijd ca. 145 Wespendienven geteld die België binnenvlogen (waaronder een groep van 80 ex.) (Peeters 2007). Allicht lagen de dagtotalen die dag nog heel wat hoger. Ook in augustus 2007 kwam de trekbaan van Wespendienven tot boven Vlaanderen en Nederland te liggen. En in 1958, toen het vogelkijken en georganiseerd trek tellingen nog in de kinderschoenen stond en er van onderlinge communicatie te velde geen sprake was, registreerden Nederlandse vogelkijkers eind augustus en begin september minstens 1200 doortrekkende Wespendienven (Taapken 1958). Meer dan 50 jaar later zijn we echter in staat om goede roofvogel trek te voorspellen dankzij de dagelijkse gegevens die trektellers in Falsterbo steevast op het internet plaatsen (www.falsterbofagelstation.se) en recent ook de databank van Deense vogelkijkers (www.dofbasen.dk). Hoewel deze gegevens in combinatie met een typisch weerpatroon (zie verder in het artikel) in het verleden al bijgedragen hebben tot correcte voorspellingen van topdagen voor roofvogel trek (Feryn 2003, Peeters 2007, Desmet & Faveyts 2009, Leysen & Desmet 2011), bestaat de kans dat er zonder opmerkelijke geregistreerde doortrek uit Scandinavië toch aanzienlijke roofvogel trek is over de Lage Landen. Meer bepaald voor roofvogelsoorten die niet altijd de kortste weg over zee nemen, maar over een breder front doortrekken en op die manier gemakkelijk gemist worden op hotspots voor roofvogels zoals Falsterbo. De Wespendif behoort ongetwijfeld tot deze categorie. Bij rugwind kan deze krachtige vlieger Zuid-Zweden op grote hoogte en over een breed front verlaten (Karlsson 2004). Tot 24 augustus 2013 werden in Nabben (Falsterbo) amper 450 doortrekkende Wespendienven genoteerd. Over het Deense Skansebakken, dat op een meer westelijke trekroute ligt dan Falsterbo, trokken zoals eerder vermeld op 23 en 24 augustus 691 Wespendienven door. Aantallen die niet van die orde zijn dat ze doen vermoeden dat er op 25 en 26 augustus een zware trek golf zou volgen in West-Europa. De meest westelijke trekbaan voor Wespendienven vanuit Scandinavië naar Gibraltar ligt immers ten oosten van de Lage Landen.

Anderzijds waren er voorafgaand aan de spectaculaire trek van 2007 ook geen noemenswaardige aantallen gemeld vanuit Falsterbo (Hustings 2007). Het aantal doortrekkers over Oost-Nederland en Vlaanderen was in 2007 echter niet van dezelfde orde als de hoge aantallen van 2013: de maxima waren 252 ex. op 22 augustus over telpost Gebrande Kamp in Middelaar (NL), 224 ex. op 23 augustus over de Strabrechtse Heide (NL) en 114 ex. op diezelfde dag over de Kristallijn Maatheide (L) (www.trektellen.nl).

Hierom rees dan ook de vraag of de massa Wespendienven die op 25 en 26 augustus doortrok mogelijk niet was aangevuld met vogels van een meer oostelijke oorsprong die in normale weersomstandigheden een meer oostelijke trekroute kiezen.

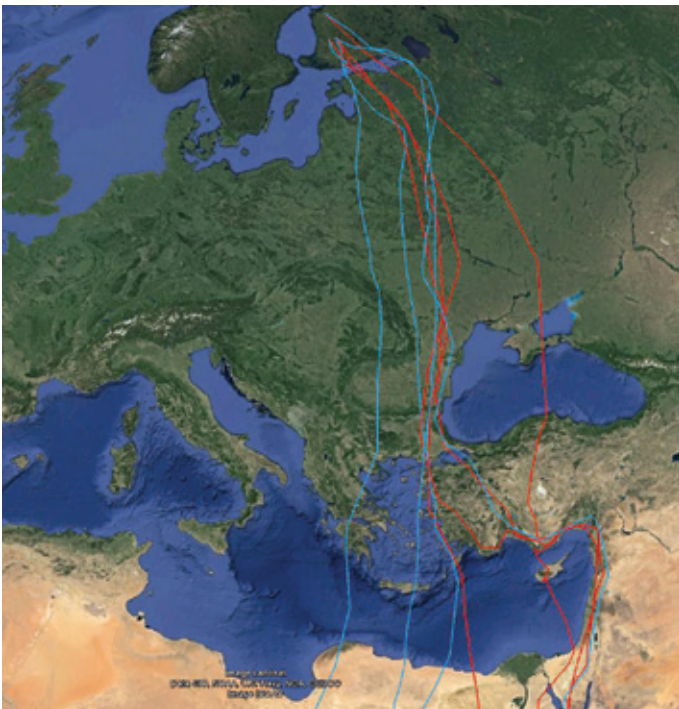
Tijdelijke verschuiving van de trekbaan

Tijdens hun trek gebruiken Wespendienven thermiek, ze vliegen niet in lijnrechte vlucht, maar verplaatsen zich voor 90% van hun vliegtijd door te cirkelen en te glijden (Vansteelant *et al.* 2014). Adulte Wespendienven hebben vaste trekroutes waarbij ze de Middellandse Zee zoveel mogelijk omzeilen en doortrekken via de Straat van Gibraltar, de Bosporus en in mindere mate via het Italiaans schiereiland en Sicilië. Juvenile vogels trekken vaker over Centraal-Europa en steken de Middellandse zee over via een breed front (Hake *et al.* 2003). Recente informatie over Nederlandse Wespendienven toont aan dat zij alvast honkvast zijn wat het overwinteringsgebied betreft (Vansteelant *et al.* 2014). Dertien Wespendienven die in Nederland werden gezenderd vlogen naar overwinteringsgebieden van Sierra Leone en Guinea in West-Afrika tot in Equatoriaal Guinea en Angola in Centraal Afrika. Allen keerden ze jaar na jaar terug naar hun overwinteringsgebied (Vansteelant *et al.* 2014). Twee vogels konden vijf opeenvolgende jaren gevolgd worden via een UvA-BITS GPS logger en arriveerden steevast rond dezelfde boom in hun respectievelijke overwinteringsgebieden in Kameroen en Equatoriaal Guinea. Toch vliegen Wespendienven niet altijd langs de kortste route op hun doel af en dit doet vermoeden dat ze zich - al dan niet bewust - gedurende een deel van de route laten meedrijven met de wind. De hogere vliegsnelheid die ze daardoor halen, compenseert dan de langere vliegafstand (Vansteelant *et al.* 2014). Bovendien drijven Wespendienven in elk geval met de wind mee telkens wanneer zij cirkelen in een thermiekbeld.

Figuur 2. Uurgemiddelden overtrekkende Wespendienven *Pernis apivorus* per pentade (tijdvak 17 augustus- 15 september) voor de som van de tellingen van 6 geregeld bemande Vlaamse telposten: Kristallijn Maatheide (L), De Maten (L), Bezinkingsputten Tienen (VB), Anderstad (A), De Brakeleer (A) en Groot Schietveld (A), van 2007 tot en met 5 september 2014. Bron: www.trektellen.org.

Onder welke windomstandigheden en in welke stadia van de migratie adulte Wespddieven uiteindelijk compenseren voor afwijkingen door de wind moet nog worden ontrafeld, maar het is duidelijk dat zij hun broed- en overwinteringsgebieden en het doortrekpunt bij Gibraltar ondanks afwijkingen door de wind perfect terug weten te vinden. De hypothese dat de hoge aantallen Wespddieven die in Vlaanderen doortrokken niet alleen tot de Scandinavische en NW-Europese populatie behoorden, maar ook een meer oostelijke origine konden hebben (Centraal en NO-Europa), lijkt daarom weinig waarschijnlijk. Wespddieven uit dit deel van Europa houden namelijk vast aan hun oversteekplaatsen in het centrale en oostelijke deel van de Middellandse Zee (Figuur 3) en kunnen zelfs bij stevige zijwind niet in grote aantallen de Lage Landen bereiken. Vogel telemetrie zal in de toekomst ongetwijfeld de breuklijnen in de trekroutes van Wespddieven duidelijker in beeld brengen. Een Fins zenderprogramma illustreert dat de trek van gezenderde Wespddieven in 2013 effectief een stuk westelijker georiënteerd was dan in 2012, maar dat de Finse vogels zelfs in periodes met oostenwinden niet zo ver uit de koers geblazen worden dat ze tot boven Vlaanderen en Nederland zouden afdrijven (Figuur 3).

► **Figuur 3.** Vier Wespddieven *Pernis apivorus* die in opeenvolgende jaren vanuit Finland naar Afrika werden gevolgd hielden in 2013 een meer westelijke route aan dan in 2012.

Drie op vier vogels kruisten de Middellandse Zee langs de Egeïsche zee tussen Griekenland en Turkije, terwijl ze het voorgaande jaar nog langs de oostkust van de Middellandse Zee via Israël en Suez vlogen. Weersinvloeden spelen hier hoogstwaarschijnlijk een belangrijke rol, maar we verwachten niet dat vogels uit de Baltische staten en andere oostelijke broedgebieden door wind tot in West-Europa kunnen afdrijven. Met dank aan Patrik Byholm, University of Helsinki.

Uiteindelijk lijken alleen sterke zijwinden Wespddieven (even) van hun trekroute af te brengen. Om roofvogels uit Scandinavië over de Lage Landen te loodsen, lijkt een sterke aanhoudende oostelijke wind van 4 -5 Bft. noodzakelijk. Een dergelijke situatie is eerder uitzonderlijk voor West-Europa (Feryn 2003, Peeters 2007, Desmet & Faveyts 2009, Leysen & Desmet 2011).

Onder ongunstige windomstandigheden onderbreken roofvogels -net als bij regen- vermoedelijk hun trek. Hoewel men uit zenderonderzoek geen verband kon vinden tussen het stopgedrag van

Visarenden en weersomstandigheden (Thorup *et al.* 2006) en hoewel onderzoek naar stopgedrag van Wespddieven met GPS-rugzakjes nog lopende is, blijken deze hun reis wel te onderbreken bij regen (Vansteelant *et al.* 2014). Wespddieven die tijdens regenachtige dagen of dagen met zwakke thermiek het luchtruim kiezen, halen veelal geen 100 km per dag, een afstand die ze zelfs onder matige omstandigheden makkelijk afleggen (Vansteelant *et al.* 2014).

De zeer hoge aantallen roofvogels en ooievaars die op 25 en 26 augustus 2013 boven Vlaanderen en Nederland werden gezien en het explosieve karakter van deze migratie, wijzen op een weerpatroon met een opstoppings- en perseffect dat in het vervolg van dit artikel wordt beschreven.

Weersomstandigheden eind augustus 2013

Bij uitzonderlijke roofvogeltrek boven de Lage Landen hoort steevast een gelijkaardig typisch weerpatroon dat in 2009 voor het eerst in detail beschreven werd (Desmet E. 2009).

Dit weerpatroon bestaat uit de passages van regenfronten die op een sterk hogedrukgebied met aanwakkerende oostenwind boven Noord- en Centraal-Europa botsen. Het wordt pas interessant als het hogedrukgebied sterker blijkt dan het lagedrukgebied en terrein wint. Dan stagneren de regenfronten ten noordoosten van België en Nederland en worden ze uiteindelijk teruggedrongen door de aanwakkerende oostenwind. De roofvogels die door de wind naar het westen tegen het regenfront worden gestuwd, schuiven dan massaal mee met het zuidwaarts terugtrekkende regenfront. Zodra de trekbaan vrij komt, maakt de massa roofvogels daar meteen gebruik van. Niet alleen zijn de Wespddieven dan meer westelijk opgeschoven, hun aantallen zijn door het stremmingseffect ook erg hoog. Dergelijke spectaculaire stuwtrek is kort en hevig.

We bekijken het weersverloop tussen 22 en 26 augustus 2013 in detail.

Donderdag 22 augustus

De wind draait boven Noord-Europa in de loop van de dag naar oost. Een regenfront beweegt van west naar oost over Vlaanderen (Figuren 4 en 5).

Vrijdag 23 augustus

Boven Noord-Europa blijft de wind uit het oosten waaien. Het regenfront komt tot stilstand boven Centraal-Duitsland en de Lage landen. Roofvogels en ooievaars die vanuit Scandinavië en Noord-Duitsland aan hun trek begonnen zijn worden al 2 dagen in westelijke richting gestuwd. In het noordwesten van Duitsland botsen ze echter op een uitgebreid regengebied waardoor ze hun trek moeten onderbreken (Figuren 6 en 7) of waardoor ze in elk geval een flinke vertraging in vliegsnelheid oplopen.

Zaterdag 24 augustus

Een zwaar regenfront trekt nu langzaam van west naar oost over West-Europa. Ondertussen wakkert de oostenwind boven Noord-Duitsland en Polen aan tot 3-4 Bft. De roofvogels op trek blijven in het westen van Duitsland toestromen en zien hun trekroute naar het zuiden nu volledig afgesneden (Figuren 8 en 9).

Zondag 25 augustus

Het hogedrukgebied wint het boven de Lage Landen van het lagedrukgebied en de wind draait ook in Vlaanderen naar het oosten. Boven Noord-Duitsland steekt de wind nog een tandje bij en gaat op verschillende plaatsen naar 5 Bft. oost (Figuur 10). Het regenfront wordt langzaam aan naar het zuidwesten en het zuiden geblazen en

Wespendief *Pernis apivorus* adult mannetje. 1 augustus 2013. Averbode Bos en Heide, Tessenderlo (L). (Foto Guy Janssens)

blokkeert nu vanuit Noord-Duitsland volledig de weg naar het zuiden. Ondertussen zit- naar we aannemen- in Noordwest-Duitsland een massa roofvogels samengeperst die al drie dagen wacht op gunstig weer om door te trekken. Het "gat" in de regenzone valt op de grens tussen Nederland en Duitsland na 13u. (Figuren 11 en 12). De kurk is van de fles en de verzamelde Wespendieven en andere roofvogels gaan op de vleugels en volgen de westelijke rand van de uitgebreide regenzone die nu over Centraal- Europa ligt. Trektellers in het oosten van Nederland met genoeg geduld krijgen plots ongeziene aantallen Wespendieven te zien die in de late namiddag in grote groepen snel hoogte winnen en doorsjezen. De grootste groep van maar liefst 146 ex. wordt gezien vanop de Eltenberg (NL) (Figuur 14). "Waaninnig!" en "Geschift!" zijn de meest gelezen commentaren op trektellen.nl van trektellers die het meemaakten. Een gemiste kans voor de Belgische telposten? Neen, want ver geraken die Wespendieven niet meer die dag: het regengebied is immers onder de harde oostenwind snel teruggekeerd en snijdt de Wespendieven ter hoogte van Belgisch Limburg de pas af (Figuur 12).

Maandag 26 augustus

Wie dacht nog een graantje mee te pikken van de spectaculaire roofvogeltrek krijgt veel meer dan hij of zij gehoopt had. De Wespendieven zijn immers op zondag al snel weer moeten landen voor het regenfront boven Limburg. In de vroege ochtend van maandag is het regenfront boven Vlaanderen helemaal opgelost en schijnt de zon volop. De Wespendieven gaan al vroeg op de wieken en zijn nu stukken beter zichtbaar dan op zondag. Al gauw wordt duidelijk dat de aantallen nog hoger liggen dan zondag. Bovendien kunnen de roofvogels niet via het zuiden van België waar de regenzone is blijven hangen (Figuur 13). Dit zorgt ook in het centrum van het land voor uitzonderlijke aantallen Wespendieven. In het oosten van Vlaanderen worden alle records gebroken. De stevige oostenwind is gekrompen naar het noordoosten waardoor de nochtans

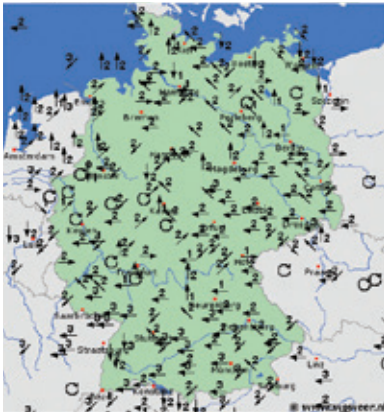
sterk bemande telposten in het westen van het land nauwelijks iets te zien krijgen van deze stuwtrek (Figuur 15).

Resterend trekverloop najaar 2013

Op dinsdag 27 augustus is de trek golf gepasseerd. Ondanks de noordoostenwind die nog een paar dagen aanhoudt, valt er geen noemenswaardige trek over Vlaanderen meer te melden.

De topdag voor het najaar 2013 van Wespendieventrek in Falsterbo valt op 3 september als 4152 ex. via Nabben het Scandinavische schiereiland verlaten. De dagen erna waait een zwakke noord- tot zuidoostenwind over Noordwest-Europa. De verwachtingen zijn dan ook hoog gespannen. Maar in Vlaanderen en Nederland valt weinig tot niets te bespeuren van de grote massa. Zelfs op de meest oostelijke Nederlands telposten moeten trektellers het doen met enkele tientallen Wespendieven (beste Nederlandse telpost op 6 september de Eltenberg met 57 ex.). Dit staat in schril contrast met de telposten in het oosten van België. In Ramecroix nabij Verviers zien trektellers op 6 september 283 Wespendieven doortrekken. Iets zuidelijker in Bertrix noteren trektellers 542 ex., maar helemaal te gek is het in Harzé waar één trekteller tussen 9 en 14.30 u. maar liefst 1079 Wespendieven ziet overvliegen. De waarnemer voegt hieraan toe dat de Wespendieven vanaf 12.30u. zo hoog op thermiek gingen dat ze bijna niet meer zichtbaar waren. Allicht lagen de werkelijke totaalaantallen die dag dus nog hoger (www.trektellen.nl en www.waarnemingen.be).

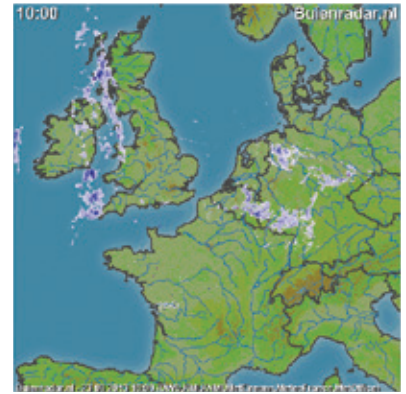
Vanwaar die grote tegenstelling met de telposten in het oosten van Nederland en Vlaanderen? De weerscondities waren over de hele Benelux gelijkaardig: 6 september begon als een mooie dag met temperaturen die opliepen tot lokaal 28°C en eindigde met geïsoleerde warmte-onweders. De wind waaide 2-3 Bft., vooral uit het zuidoosten, maar lokaal ook variabel. En daar zit allicht de kink in de kabel voor de oostelijke Nederlandse en Vlaamse telposten. Had de wind minstens 4 Bft. uit oostelijke richting gewaaid, dan was de trekcorridor van Wespendieven waarschijnlijk ook tot boven Nederland afgedreven.

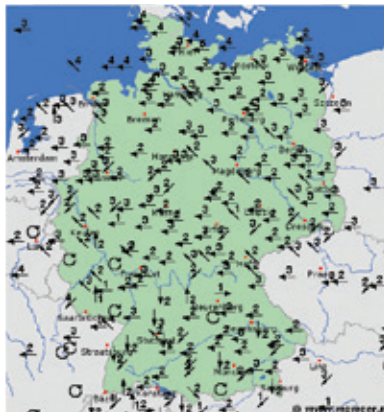
» Figuur 4. Windkaart van Duitsland op 22 augustus 2013. In de loop van de dag gaat een wind van 2-3 Bft. in grote delen van Duitsland uit oostelijke richting waaien. Bron <http://www.woweer.nl>

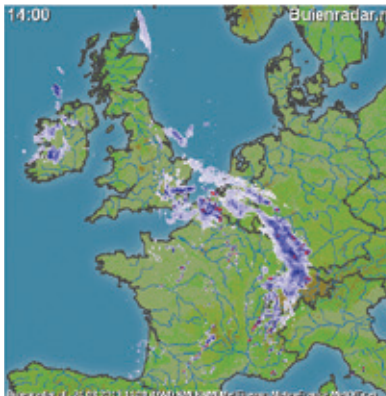
» Figuur 5. Regenfront boven de Lage Landen op 22 augustus 2013. Bron www.buienradar.nl

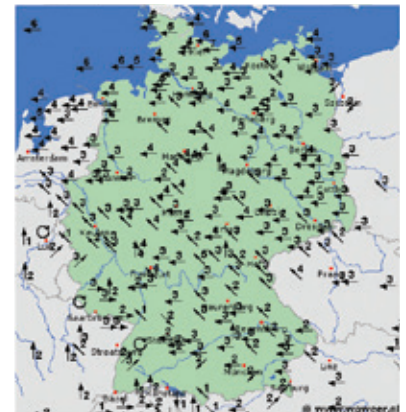
» Figuur 6. Regengebied boven de Lage landen op 23 augustus 2013. Bron www.buienradar.nl

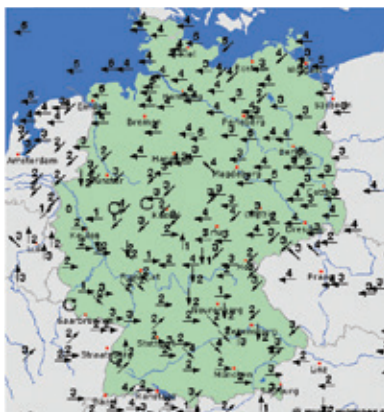
» Figuur 7. Windkaart van Duitsland op 23 augustus 2013. De oostenwind in het noorden van Duitsland wakkert aan tot 3-4 Bft. Bron <http://www.woweer.nl>

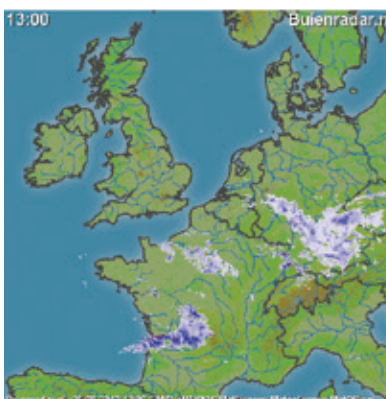
» Figuur 8. Regenfront boven West-Europa op 24 augustus 2013. Bron www.buienradar.nl

» Figuur 9. Windkaart van Duitsland op 24 augustus 2013. De oostenwind boven Noord-Duitsland wakkert aan tot 4-5 Bft. Bron <http://www.woweer.nl>

» Figuur 10. Windkaart van Duitsland op 25 augustus 2013. De oostenwind boven Noord-Duitsland blijft 4-5 Bft. Bron <http://www.woweer.nl>

» Figuur 11. Regenfront boven Centraal-Europa op 25 augustus 2013. Bron www.buienradar.nl

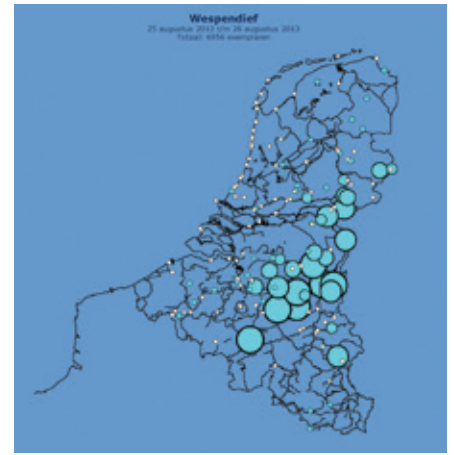
» Figuur 12. Snel terugkerend regenfront boven Zuidoost-Nederland en Oost-België op 25 augustus 2013. Bron www.buienradar.nl

» Figuur 13. Regenzones net ten oosten van Vlaanderen en Nederland op 26 augustus 2013. Bron: www.buienradar.nl

» Figuur 14. Massale wespindieventrek boven Zuidoost-Nederland op 25 augustus 2013. Bron: www.trektellen.nl

» Figuur 15. Massale wespindieventrek over Midden- en Oost-België op 26 augustus 2013. Bron: www.trektellen.nl

Voorspelbaarheid roofvogeltrek?

Het weerbeeld tijdens de toptrek van Wespindieven in augustus 2013 bevestigt nogmaals de parameters die leiden tot bijzondere aantallen thermiekende vogels, in het bijzonder roofvogels en ooievaars, over Vlaanderen en Nederland. Het zou interessant zijn om na te gaan of dit weermodel ook voorkwam tijdens topdagen van roofvogeltrek in de periode voor 2008. Dit leidt mogelijk tot het accurater voorspellen van toptrek voor roofvogels over Nederland en Vlaanderen in de toekomst. Gezien de parameter neerslag echter een bepalende rol speelt, impliceert het voorspellen een op de voet volgen van (lokaal) weer. Misschien kunnen nieuwe technologieën zoals buienradars ons helpen bij het exacter voorspellen van locaties waar roofvogeltrek geconcentreerd zal plaatsvinden. Het extreme verschil op 6 september tussen de aantallen op de meest oostelijke telposten van Nederland en die van Zuid-België toont echter ook aan hoe smal de trekcorridor is waarlangs het gros van de Wespindieven doortrekt en illustreert treffend hoe moeilijk het is om goede roofvogeltrek te voorspellen. Bovendien moet worden vermeld dat, hoewel de trek golf uit 2013 als vroege trek werd ervaren door vele trek tellers, dit soort bewegingen ruimschoots binnen de verwachte trekperiode vallen (Peeters 2007). Nederlandse gezenderde vogels laten immers zien dat zij grotendeels voor 29/30 augustus op de weken gingen, zonder dat het broedsucces uitzonderlijk slecht was. Mogelijk hebben we doorheen de trek tel geschiedenis in Vlaanderen aanvoer uit Scandinavië vaak gemist omdat de weersomstandigheden die de Wespindieven tot bij ons brengen zelden voorkomen, zeker tijdens de eerste helft van de Wespindieventrek tussen half en eind augustus. Toch kwam een gelijkaardig fenomeen ook in augustus 2014 voor, met name op 27 augustus. Hoewel de periode waarin de oostenwind over NW-Europa waaide, beperkt bleef tot 2-3 dagen en die maar een maximale kracht van 3 Bft. bereikte, leidde dit na het terugdringen van het regenfront toch tot opmerkelijke trek van roofvogels en ooievaars over Vlaanderen met dagmaxima van 7 Zwarte Ooievaars over de Brakeleer (A), 248 Ooievaars aan Noordelijke eiland Wintam (A) en Rupelmonde (A), 64 Bruine Kiekendieven op telpost de Geitenberg in Kooigem (W), 5 Visarenden op de Kristalijn Maatheide (L) en 104 Wespindieven in de Maten (L).

Dank zij de verworven inzichten over het typische weerpatroon kon deze voor roofvogels en ooievaars goede dag voorspeld worden zodat veel telposten bezet waren.

Dankwoord

Dank aan de volgende personen voor het aanreiken van aanvullende informatie, het kritisch nalezen en/of ter beschikking stellen van foto's: Marieke Berkvens, Koen Leysen, Wouter Faveyts, Lex Peeters, Toon Janssen, Guy Janssens, Carine Richerzhagen en Jeroen Stevens.

Emmanuel Desmet, Goethalslaan 16, B-8501 Heule, emmanuel-desmet@skynet.be

Wouter Vansteelant, Computational Geo-Ecology (IBED), Universiteit van Amsterdam, Science Park 904, Room C4.163, 1098 XH Amsterdam, w.m.g.vansteelant@uva.nl

Als je meer wil weten over de soort moet je dit zeker bekijken. Een interessante lezing over de Wespindieff werd door Wouter Vansteelant gegeven op de laatste editie van het Lowlands festival met daarin onder andere Wespindieven die foerageren op en rond het festivalterrein op de Veluwe. Ook het verschil in foeragegedrag van mannetjes en vrouwtjes en nog veel meer wordt uit de doeken gedaan <http://vimeo.com/103643830>.

Referenties

- Agostini N & M. Panuccio. 2005. Analysis of the spatial migration patterns of adult Honey Buzzards (*Pernis apivorus*) during spring and autumn in the Central Mediterranean. *Ring* 27:115-120.
- Cramp S. & K. Simmons 1980. *The Birds of the Western Palearctic Volume II*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Desmet E. & W. Faveyts 2009. Toptrek boven de Lage landen. *Natuur.oriolus* 75 (3): 73-78
- Devos K., E. Desmet & I. Robbe 2014. Opmerkelijke aantallen pleisterende Grutto's in Vlaanderen tijdens de voorjaarstrek van 2013. *Natuur.oriolus* 80 (1) 26-30.
- Feryn Y. 2003. Voorspelling van roofvogeltrek tijdens het najaar. *Natuur.oriolus* 69 (3): 98-103.
- Hake M., N. Kjellén and T. Alerstam 2003 Age-Dependent Migration Strategy in Honey Buzzards *Pernis apivorus* Tracked by Satellite – *Oikos* Vol. 103, Fasc. 2, Ecology of Long-Distance Movements: Migration and Orientation Performance: A Symposium (Nov.,2003), pp. 385-396
- Herremans M. 2014. Invloed van uitzonderlijke voorjaren 2011 en 2013 op fenologie van trekvogels. *Natuur.oriolus* 80 (1): 15-25.
- Hustings F. 2008 Snelle en massale trek van Wespindieven *Pernis Apivorus* op 22-24 augustus 2007. *De Takkeling* 16:68-75.
- Karlsson L. 2004. *Wings over Falsterbo*. Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, Lund
- Kjellen N. 1992. Differential timing of autumn migration between sex and age groups in raptors at Falsterbo, Sweden. *Ornis Scand.* 23: 420-434.

- Leysen K. & E. Desmet 2011. Buizerdtrek over Vlaanderen in najaar 2010: kroniek van een aangekondigde piek. *Natuur.oriolus* 77(3): 99-107.
- Peeters L. 2007. *Voorspelbaarheid van roofvogeltrek*. *Natuur.oriolus* 73 (3): 89-100.
- Raymaekers S. 2014. Koude voorjaar verstoort trek Goudplevier. Gold rush over binnenland. *Natuur.oriolus* 80 (1) 31-35.
- Taapken J. 1958. Sterke roofvogeltrek in de vroege herfst. *Het Vogeljaar* 6:74-75.
- van Manen W. & J. van Diermen 2010. Wespendif spreekjesvogel exit?... over ruimtegebruik en de kunst van het inventariseren. *SOVON-Nieuws* jaargang 23 (2010) nr 4.
- van Manen W., J. van Diermen, S. van Rijn & P. van Geneijgen 2012 *Ecologie van de Wespendif Pernis apivorus op de Veluwe in 2008-2010. Populatie, broedbiologie, habitatgebruik en voedsel*.
- Vansteelant, W., W. Bouten, R. Klaassen, B. Koks, A. Schlaich, J van Diermen, E. van Loon and J. Shamoun-Baranes 2014. *Regional and seasonal flight speeds of soaring migrants & the role of weather conditions at hourly and daily scales*.

Webreferenties

- <https://www.facebook.com/wespendievenvanhetkempbroek>
- www.buienradar.nl
- www.trektellen.nl
- <http://www.woweer.nl>
- <http://koivu.luomus.fi>
- www.falsterbofagelstation.se
- www.dofbasen.dk
- <http://www.natuurbericht.be/?id=11215>; H. Berghmans. 2013 : topjaar voor de Wespendif
- www.netfugl.dk/forum: info van Deense vogelaars
- <http://www.ornitologie-hok.cz/>
- https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Wespendif_SN%2010-04.pdf: artikel *Wespendif spreekjesvogel exit?*
- http://www.boomtop.org/Wespendif_hr.pdf: artikel *Ecologie van de Wespendif Pernis apivorus op de Veluwe in 2008-2010*
- <http://www.ustream.tv/recorded/27236560>

Samenvatting – Abstract – Résumé

Tijdens augustus en september 2013 trokken twee grote golven Wespendifen over de Lage Landen door. De eerste golf op 25 en 26 augustus werd vooral in het oosten van Nederland en Vlaanderen opgemerkt met aantallen die voor de soort in deze regio uitzonderlijk zijn (max. 746 ex. over Bichterweerd). De oorzaak voor het zo westelijk opschuiven van de trekcorridor, die onder normale omstandigheden ten oosten van de Lage Landen loopt, is een typisch weerpatroon: enerzijds een lagedrukgebied met neerslag dat boven NW-Europa tot stilstand komt en anderzijds een hogedrukgebied boven Noord- of Centraal-Europa. Als het hogedrukgebied het van het lagedrukgebied wint, ontstaat er een korte en hevige trekpiek van roofvogels en ooievaars die door harde oostenwind (4-5 Bft.) tegen de regenfronten werden aangestuwd en daarom hun trek noodgedwongen moesten onderbreken. De relatief grote aantallen Wespendifen op 24 en 25 augustus wijzen wellicht op een matig broedsucces in bepaalde delen van het broedgebied van de soort in NW-Europa. De tweede trek golf van Wespendifen, die volgde op een piek in Falsterbo op 3 september van 4152 ex., bereikte Nederland en Vlaanderen niet. Een zwakke oostelijke wind bracht de trekcorridor op 6 september wel boven het zuiden van België. In Harzé (prov. Luik) werden die dag 1079 Wespendifen geteld. Hoewel het steeds duidelijker wordt dat het beschreven weerpatroon stevast leidt tot toptrek boven de Lage Landen, blijft het moeilijk te voorspellen waar precies de soms smalle trekcorridor zal lopen.

Record numbers of Honey Buzzards over the Low Countries in August-September 2013

During August and September 2013, two large waves of Honey Buzzards Pernis apivorus flew over the Low Countries. The first wave, on 25 and 26 August was observed in the Netherlands and mid Belgium in numbers which are exceptional for this region (max 746 individuals over Bichterweerd). The cause for the so far westerly shift of the migration corridor, which under normal circumstances runs to the east of the Low Countries, is a typical weather pattern: on one side a low-pressure area with precipitation which comes to a halt above NW Europe and on the other side a high-pressure area above north or central Europe. As the high-pressure area overcomes the low-pressure area, a short and intense migration peak develops of raptors and storks which for days have been driven against the weather front by a strong easterly

wind (4-5 Bft.) and have been forced to postpone their migration. The relatively large numbers of Honey Buzzards on 25 and 26 August perhaps indicate moderate success in certain parts of the species' breeding grounds in NW Europe.

The second wave of Honey Buzzard migration, which followed a peak in Falsterbo on 3rd September of 4152 individuals, did not reach the Netherlands and Flanders. A weak easterly wind on 6th September moved the migration corridor over southeast Belgium. In Harzé (Luik province), 1079 Honey Buzzards were counted on that day. Although it is becoming clearer that the weather pattern described regularly leads to record migration over the Low Countries, it remains difficult to predict where precisely the sometimes narrow migration corridor will occur.

Des nombres records de Bondrées apivores au-dessus du Plat Pays en août-septembre 2013

En août et septembre 2013, deux grandes vagues de Bondrées apivores Pernis apivorus ont traversé le Plat Pays. La première vague, les 25 et 26 août, a surtout été remarquée à l'est des Pays-Bas et en Moyenne Belgique, avec des nombres exceptionnels pour l'espèce dans cette région (au max. 746 ex. au-dessus de Bichterweerd). La cause de cette déviation vers l'ouest du corridor de migration, qui passe dans des circonstances normales à l'est du Plat Pays, sont des conditions météorologiques typiques: d'une part une zone dépressionnaire avec des précipitations qui s'arrête au-dessus du nord-ouest de l'Europe et d'autre part un champ de haute pression au-dessus de l'Europe du Nord ou de l'Europe Centrale. Si la zone de haute pression l'emporte, il y a un pic de migration court et violent de rapaces et de cigognes, poussés par de forts vents d'est (4-5 Bft.) contre le front de pluie. Les oiseaux sont, par conséquent, contraints d'interrompre leur migration. Le nombre relativement élevé de Bondrées apivores les 24 et 25 août peuvent indiquer un succès de reproduction modéré dans certaines parties de l'aire de reproduction de l'espèce dans le nord-ouest de l'Europe. La deuxième vague de migration de Bondrées apivores, qui a fait suite à un pic à Falsterbo (4152 ex.) le 3 septembre, n'a pas atteint les Pays-Bas et la Flandre. Un faible vent d'est a porté le couloir de migration le 6 septembre au-dessus du sud-est de la Belgique. A Harzé (prov. de Liège) 1079 Bondrées ont été comptées ce jour-là. Bien qu'il soit de plus en plus clair que les conditions météorologiques décrites conduisent à une migration record au-dessus du Plat Pays, il reste difficile de prédire exactement où le corridor de migration, parfois très étroit, va passer.